

УДК 351:[004:007]:355.01(477)

О. А. Пушкар,

к. ю. н., адвокат

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-0568>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.4.251

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

О. Pushkar,

PhD in Law, lawyer

STATE INFORMATION POLICY IN FORMING THE POLITICAL CULTURE
OF UKRAINIAN SOCIETY

Доведено, що в епоху глобалізації зростає значення культурних факторів розвитку, а вектор формування інформаційного суспільства зміщується до соціокультурної сфери. Обґрунтовано, що інформаційна культура є необхідною ланкою у розвитку політичної культури участі у суспільстві. Вона містить у собі історичні механізми самоадаптації до змінного інформаційного середовища, які дозволяють активізувати соціальну практику, залишати в минулому віджилі традиції, стверджуючи замість них нові поведінкові норми та духовні цінності інформаційного світу.

Політична культура особистості визначає те, як відображений в інформації політичний факт інтерпретується реципієнтом, які відчуття провини та емоції викликає і якого поведінці потім його спонукає. Виходячи з синкретизму понять інформаційної та політичної культури, дано авторське соціально-інформаційне визначення інформаційно-політичної культури як склепіння умінь та навичок особистості споживати, оцінювати та засвоювати політичну інформацію, на її підставі формувати думку та вибудовувати особистісну стратегію політичної поведінки.

Обґрунтовано соціокомунікативний та інформаційно-синергетичний підходи до дослідження інформаційної політики держави у просторі культури, які дозволили проаналізувати та дати авторське визначення державної інформаційної політики у просторі культури як мистецтво управління інформаційно-комунікативними відносинами, інформаційними процесами, потоками, системою ЗМІ з метою стимулювання та розвитку культури.

Виділено дві складові державної інформаційної політики у просторі культури: а) інформаційний супровід культурної політики на всіх етапах її реалізації; б) формування інформаційної та політичної культури суспільства. Виходячи з цього, розкрито особливості федеральної та регіональної інформаційної політики у просторі культури.

Зроблено висновок про те, що органами державної влади на сьогоднішній день не повною мірою усвідомлюються гуманітарні складові інформаційного суспільства. Акцент у концепціях інформаційної політики робиться на технічних параметрах (удосконалення матеріально-технічної бази, впровадження інформаційно-комунікативних технологій, оптимізації структури та штатної чисельності). Відсутність розробленої програми з формування інформаційної та політичної культури населення призводить до того, що політична культура України продовжує відтворювати колишні політичні цінності етатизму та патерналізму.

Доведено, що в умовах нерівного доступу до джерел інформації формується фрагментарна політична культура російського суспільства, в якій переважають патріархальна та піддана типи. Вирішення цієї проблеми бачиться у поширенні в українських умовах політичної культури участі за допомогою подолання підвищення інформаційної культури суспільства та медіовиховання.

Надається авторське визначення медіовиховання, яке покликане не тільки виробляти у населення інформаційну культуру критичного осмислення медійного змісту, а й розвивати соціальну активність громадян, що є важливою складовою роботи з формування дієздатного громадянського суспільства в сучасній Україні. У цьому контексті медіовиховання можна визначити як пролонговану суспільно-просвітницьку діяльність, спрямовану на розвиток критичного мислення та соціальної активності особистості.

It is proved that in the era of globalization, the importance of cultural factors of development is increasing, and the vector of formation of the information society is shifting to the socio-cultural sphere. It is substantiated that information culture is a necessary link in the development of political culture of participation in society. It contains historical mechanisms of self-adaptation to the changing information environment, which allow to activate social practice, leave outdated traditions in the past, asserting new behavioral norms and spiritual values of the information world in their place.

The political culture of the individual determines how the political fact reflected in the information is interpreted by the recipient, what feelings of guilt and emotions it causes and what behavior it then prompts him to. Based on the syncretism of the concepts of information and political culture, the author's socio-informational definition of information and political culture is given as a set of abilities and skills of the individual to consume, evaluate and assimilate political information, on its basis to form an opinion and build a personal strategy of political behavior.

The socio-communicative and information-synergetic approaches to the study of the state's information policy in the cultural space are substantiated, which allowed us to analyze and give an author's definition of the state information policy in the cultural space as the art of managing information-communicative relations, information processes, flows, and the mass media system in order to stimulate and develop culture.

Two components of the state information policy in the cultural space are highlighted: a) information support of cultural policy at all stages of its implementation; b) the formation of the information and political culture of society. Based on this, the features of federal and regional information policy in the cultural space are revealed.

The conclusion is made that state authorities today do not fully realize the humanitarian components of the information society. The emphasis in the concepts of information policy is on technical parameters (improvement of the material and technical base, introduction of information and communication technologies, optimization of the structure and staffing). The lack of a developed program for the formation of the information and political culture of the population leads to the fact that the political culture of Ukraine continues to reproduce the former political values of statism and paternalism.

It is proven that in conditions of unequal access to information sources, a fragmented political culture of Russian society is formed, in which patriarchal and submissive types prevail. The solution to this problem is seen in the spread of a political culture of participation in Ukrainian conditions by overcoming the increase in the information culture of society and media education.

The author's definition of media education is given, which is designed not only to develop in the population an information culture of critical understanding of media content, but also to develop the social activity of citizens, which is an important component of the work on the formation of a functioning civil society in modern Ukraine. In this context, media education can be defined as a prolonged social and educational activity aimed at the development of critical thinking and social activity of the individual.

Ключові слова: державна інформаційна політика, українське суспільство, формування політичної культури.

Keywords: state information policy, Ukrainian society, formation of political culture.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На початку ХХІ ст. людство вступило у нову стадію свого розвитку — інформаційну епоху з усіма її досягненнями, протиріччями та конфліктами. Одне з таких протиріч полягає в тому, що найважливішим критерієм

демократії є активність громадян, їхня свобода та відповідальність перед суспільством. Формування інформаційного суспільства сприймається багатьма громадянами як техніко-технологічна проблема, при цьому явно недооцінюється значення гуманітарної складової. У той

самий час саме людина є монадою (тобто базової одиницею) інформаційного суспільства. Виховання активних та поінформованих громадян, формування нової суспільної культури спілкування зі ЗМІ, яка відповідала сучасній комунікаційній ситуації та сприяла б органічному входженню людей у постіндустріальну формацію, підвищенню рівня їхньої інформаційної та політичної культури, бачаться основними завданнями інформаційної політики як гуманітарного інструменту побудови інформаційного суспільства. Відсутність послідовної та обґрунтованої державної інформаційної політики створює умови для фрагментарного, неузгодженого функціонування інститутів, які забезпечують інформаційні процеси.

Усе це вимагає наукового аналізу підходів, що склалися в системі державного управління з позицій таких наук, як теорія, політична комунікація, соціальна інформаціологія, політологія, теорія журналістики, соціальна філософія, культурологія. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю: вивчення інформаційно-комунікативної основи політичної культури; дослідження взаємовпливу інформаційної та політичної культури суспільства та виявлення факторів їх формування; теоретичного та практичного вивчення гуманітарної складової державної інформаційної політики у просторі політичної культури; вивчення ролі засобів і комунікації у реалізації державної інформаційної політики у формуванні політичної культури. Науково-практична проблема дослідження визначається необхідністю вирішення протиріччя між декларованими демократичними цінностями, які передбачають наявність політичної культури участі, та відсутністю відповідної інформаційної політики щодо її формування.

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Автор спирався на праці з політичної культури, як класиків політичної науки, так і сучасних учених. Багато з того, що нині належить до політичної культури, описувалося ще мислителями давнини — Конфуцієм, Платоном, Аристотелем. Теорія, що описує цю групу політичних явищ, сформувалася лише наприкінці 50-х — на початку 60-х рр. минулого століття у руслі західної політологічної традиції.

Широкий комплекс класичних проблем, пов'язаних з осмисленням політичної культури, її природи та структури, було розглянуто згодом у працях Г. Алмонда та С. Верби, К. Бойме, І. Інглхарт, Д. Каванаха, Л. Пая. Ці автори відносять політичну культуру переважно до духовної сфери, до галузі політичної свідомості. У ряді робіт західні автори (Е. Вятр, Р. Такер, С. Хантінгтон) досліджували політичну культуру, передусім, як спосіб політичної діяльності суб'єкта, що втілює його ціннісні орієнтації у практичній поведінці. Процеси формування та розвитку політичної культури розглянуті в дослідженнях Ж. Блонделя, Г. Блумера, Т. Болла, П. Бурдьє, Д. Кіна, Е. Ноель, М. Паренті, Г. Ерме.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ

Надати напрями розвитку державної інформаційної політики у формуванні політичної культури українського суспільства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Інформаційну політику у просторі культури необхідно визначати як мистецтво управління інформаційно-комунікативними відносинами, інформаційними процесами, потоками, системою ЗМІ з метою збереження, стимулювання та розвитку культури. На тактичному рівні інформаційна політика у сфері культури визначається як система заходів щодо комплексного використання інформаційно-комунікативних технологій в управлінні культурою. Простір культури, як і інформаційний простір, всеосяжно. Для цього дослідження ми розділили інформаційну політику у просторі культури на дві складові. Перша є інформаційним супровід культурної політики. У другому випадку йдеться про формування інформаційної та політичної культури суспільства.

Визначаючи сутність другого напрямку, ми співвідносимо категорії "культури" та "політичної культури", з'ясовуємо їхнє співвідношення та обґрунтовуємо необхідність дослідження як простору культури, так і простору політичної культури з позицій постнекласичної методології.

Виходячи із синтезу атрибутивного та функціонального підходів до інформації, стверджуємо, що в основі процесу культурутворення лежить комунікація. Ймовірно, передача системи знань від покоління до покоління є механізмом синергії поколінь з метою розвитку пізнавальної здатності людини на основі досягнень попередників. Передача цінностей чи передача інформації завжди має на увазі взаємодію, комунікацію. Той факт, що культура та інформація є єдиним цілим, — думка багатьох вітчизняних і зарубіжних учених (Д. Белл, Д. Лайон, Ю. М. Лотман та ін.) [1, 2, 3], що вивчали процеси взаємодії культури та інформації. Інформація є основою самоорганізації, що пояснює, чому сучасному стану культури найбільше співзвучні її динамічні моделі, синергетичне розуміння культури як відкритої динамічної антропосоціокультурної системи, що функціонує у складному поєднанні процесів самоорганізації та організації.

Якщо ж самостійним предметом стає сама політична культура, то, на наш погляд, краще говорити про синтез політики та культури та виникнення нової специфічної освіти в рамках загальної культури. Відповідно до дослідження політичної культури також правомірно застосовувати постнекласичну методологію і розглядати її у вигляді сфери функціонування політичної культури як складної системи, що самоорганізується, що має інформаційну природу.

Таким чином, простором політичної культури неможливо керувати директивно, хоча він схильний до зовнішнього впливу. Тому необхідний розвиток таких технологій управління цим простором, які за своїми глибинними характеристиками відповідали її природі — тобто. інформаційно-комунікативних технологій.

Розглянуто інформаційну політику у просторі культури в гуманітарному ключі, а саме доведено,

що основною метою такої політики є навіть не побудова інформаційного суспільства, а формування "інформаційної людини", виховання особистості, яка адаптована до життя в інформаційному суспільстві. Йдеться про виховання культурою, про процес безперервної соціалізації особистості. Фундаментом такої освіти є духовно-культурна спадщина країни — основа її менталітету. Усі стратегічні інтереси держави нерозривно пов'язані саме із цією областю. Тут виховується любов до Батьківщини, формується почуття патріотизму, соціальна відповідальність. Суспільна орієнтація будь-якої людини багато в чому полягає в дешифруванні характерних для суспільства, історично вироблених норм та уявлень. У цьому сенсі культура є механізмом соціального контролю, завдяки якому можуть бути задані традиційні моделі сприйняття, мислення, світовідчуття та життєдіяльності.

Проводиться аналіз змісту понять "культура", "інформаційна культура", "політична культура", розглядаються різні підходи до співвіднесення цих категорій. Доведено, що людина має самостійно інтерпретувати отриману ним інформацію, і її адекватного сприйняття необхідна інформаційна культура. Виходячи з інформаційно-синергетичного підходу, інформаційна культура особистості містить у собі історичні механізми самоадаптації до змінного інформаційного середовища, які дозволяють активізувати соціальну практику, залишати в минулому віджили традиції, стверджуючи замість них нові поведінкові норми та духовні цінності інформаційного світу. На основі інформаційної культури у суспільстві формуються інші види духовної культури, зокрема, політична культура. Інформаційна культура тісно пов'язується із стійкістю соціально-політичної системи. На наш погляд, саме вона виступає необхідною ланкою у процесі формування громадянської культури як змішаного типу політичної культури, що найбільше відповідає стабільній демократичній системі. Таким чином, ми можемо говорити про синкретизм інформаційної та політичної культур. Виведено власне соціально-інформаційне визначення інформаційно-політичної культури як зведення умінь та навичок особистості споживати, оцінювати та засвоювати політичну інформацію, на її підставі формувати думку та вибудовувати особистісну стратегію політичної поведінки.

Принципове значення тут має таке: те, як відображається політичний факт в інформації, як він інтерпретується реципієнтом, які почуття та емоції викликає і до якої поведінки потім спонукає, визначається політичною культурою суб'єкта. Цей процес ми розглядаємо з позиції соціальної інформації, із залученням "комунікативної теорії психоаналізу" Ю. Хабермаса, теорії "колективного несвідомого" К. Юнга, "соціального несвідомого" Е. Фромма та сучасного психоаналізу, а саме, спираючись на формулу: факт буття та свідомості чи інформаційно-комунікативний факт — інформація як відображення та вираження факту — стимул сприйняття (несприйняття) інформації — реакція на сприйняту інформацію — мотив поведінки — поведінка. Взаємодія між стимулом і

мотивом у цій послідовності відбувається у структурі психіки людини як єдності свідомої та несвідомої залежно від суб'єкта. При цьому основу структури утворюють:

- на мікрорівні — інформаційна та політична культура особистості;
- на макрорівні — інформаційна та політична культура окремих соціальних груп спільноти;
- на мегарівні — інформаційна та політична культура суспільства в цілому.

З вищеописаного випливає, що інформаційна культура є неодмінним атрибутом політичної культури, необхідною умовою її формування та розвитку. Сучасна інформаційна культура істотно впливає на формування політичного простору та сприяє зміні змісту інформаційного та політичного процесу, що, у свою чергу, обумовлює швидкість переходу від індустріального суспільства до інформаційного, а також впливає на всі управлінські та політичні процеси, і в першу чергу — формування "інформаційної людини".

Усе це зумовлює необхідність інформаційної політики у частині простору культури, у якому розвиваються інформаційна і політична культура суспільства. Інформаційна політика служить тут фактором формування інформаційної і далі політичної культури особистості, страти, суспільства в цілому.

Управлінський аспект інтересу до інформації визначається тим, що, як доведено кібернетикою, будь-яке управління в системах будь-якої природи (технічних, біологічних, соціальних) є інформаційним процесом і полягає у збиранні, передачі, переробці та використанні інформації. З цього погляду влада сприймається як певний творчий початок, заснований на володінні інформацією, на знанні, постійне вдосконалення якого впливає розуміння доцільності та своєчасна зміна існуючого порядку.

Саме держава є ініціатором, організатором, фінансистом інформаційної політики. До компетенції державної влади як суб'єкта державної інформаційної політики входить визначення її суті, стратегії та тактики проведення, формування та розвиток законодавства у сфері інформаційної діяльності — одного з головних інструментів її реалізації. Таким чином, в силу об'єктивних обставин державна влада покликана відігравати провідну роль не лише у формуванні, а й у практичній реалізації інформаційної політики як багатфункціонального комплексного завдання державного управління.

Проте, проведений аналіз концепцій інформаційної політики показав, що органами державної влади повною мірою усвідомлюються гуманітарні основи інформаційного суспільства. Акцент у концепціях інформаційної політики робиться на технічних параметрах (удосконалення матеріально-технічної бази, використання інформаційно-комунікативних технологій, оптимізації структури та штатної чисельності). Однак, незважаючи на це, в Україні, як і раніше, зберігається "цифровий розрив". Крім того, впровадження сучасних інформаційних систем та доступ до інформаційних ресурсів вельми нерівномірно розподіляється по регіонах країни. Очевидно,

що Україні необхідно передусім розвивати власну інформаційну інфраструктуру та подолати "цифровий розрив" в інформаційному розвитку регіонів. Однак робити це необхідно разом із розвитком гуманітарних інформаційних технологій. На наш погляд, необхідне дотримання принципу єдності гуманітарної та технічної складових у реалізації інформаційної політики.

В Україні існують державні документи, які відображають державні пріоритети у сфері зовнішньої та внутрішньої культурної політики, інформаційної політики, політики інформаційної безпеки, програм входження до інформаційного суспільства. Однак немає глобального політичного проекту, що включає науково обгрунтовані комунікативні та культурні аспекти.

Обгрунтовуються напрями вдосконалення державної інформаційної політики, виходячи з класифікації її ресурсів (фінансові та матеріально-технічні засоби, організаційно-управлінські засоби, ЗМІ та кадри), при цьому основний наголос робиться автором на розвиток соціокомунікативного ресурсу, що становить найбільший інтерес у контексті даного дослідження. Соціокомунікативний ресурс тут правомірно позначити як такий, що забезпечує достатній запас знань, засобів, технологій для здійснення ефективної взаємодії з населенням між органами влади всіх гілок та рівнів з метою формування політичної культури участі у суспільних процесах. Він включає інформаційний, комунікативний і медійний ресурси.

Доводиться, що ключовим напрямом державної інформаційної політики у просторі політичної культури має стати розвиток та реалізація концепції медіовиховання. Ми розглядаємо медіовиховання як один із способів формування національної інформаційної культури, соціальної інтеграції, розвитку особистості та становлення громадянського суспільства, при цьому доводиться думка, що термін "медіовиховання" ширший, ніж поширене сьогодні поняття "медіаосвіта", оскільки включає не лише освіту у сфері поводження з інформацією, а й процес, і результат безпосереднього інформаційного впливу ЗМІ на свідомість людей.

У процесі "медіаосвіти" йдеться про вироблення нової інформаційної культури українців за допомогою інститутів формальної освіти. Головні завдання медіаосвіти — допомогти учням та дорослим зрозуміти, як функціонують мас-медіа, чиї інтереси виражають, який зміст медіатекстів, як вони відображають реальність і як сприймаються аудиторією. Все це дозволяє не лише підвищити медіакомпетентність, а й захиститися від маніпулятивних впливів з боку мас-медіа, оскільки саме така поінформованість формує активне усвідомлено-критичне ставлення громадян до ЗМІ, вчить критично ставитися до мас-медіа, ефективно орієнтуватися у складному потоці інформації, виробляти імунітет до інформаційного маніпулювання.

У другому випадку йдеться про безпосередній вплив засобів масової інформації, що мають великий потенціал поширення знань. Необхідно наголосити, що завдання формування інформаційної культури

стосується не лише підростаючого покоління, а й уже дорослих громадян, які завершили свою освітню підготовку. І в цьому випадку йдеться про пріоритетний розвиток виховного впливу ЗМІ. Журналістика громадянського суспільства — соціально відповідальна журналістика, що виражає етико-соціальні інтереси громадянських об'єднань. Це складний процес в умовах ринкових форм збуту інформаційного продукту, але однозначно зрозумілий вектор необхідного розвитку для того, щоб ЗМІ могли функціонувати як суб'єкти формування інформаційної та політичної культури.

Медіовиховання покликане не лише виробляти у публіки інформаційну культуру критичного осмислення медійного змісту, а й розвивати соціальну активність громадян у їхніх відносинах із засобами масової інформації, що є важливою складовою зусиль щодо формування дієздатного громадянського суспільства в сучасній Україні. Виховання активних та поінформованих громадян, формування нової суспільної культури спілкування зі ЗМІ, яка відповідала б сучасній комунікаційній ситуації, сприяла органічному входженню людей в інформаційне суспільство та підвищенню рівня їхньої політичної культури, — ось актуальні завдання медіовиховання. Сфера масових комунікацій постійно змінюється, удосконалюється і ці трансформації вимагають безперервного оновлення знань.

ВИСНОВКИ

Для України формування інформаційної політики є однією з важливих умов подальшого успішного проведення демократичних перетворень, позбавлення домінування в політико-культурному просторі патерналістських та етатистських цінностей, створення та розвитку політичної культури участі.

Література:

1. Голованова Н. Інформаційна політика України в умовах війни (архетипний підхід). Наукові перспективи. 2022. № 6. С. 57—70.
2. Залевська І., Удренас Г. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. Південно-український правничий часопис. 2022. № 1—2. С. 20—26.
3. Смотрич Д., Браїлко Л. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. № 77. С. 121—127.

References:

1. Holovanova, N.. (2022), "Information policy of Ukraine in times of war (archetypal approach)", *Naukovi perspektyvy*, vol. 6, pp. 57—70.
 2. Zalevska, I. and Udrenas, G., (2022), "Information security of Ukraine in the conditions of russian military aggression", *Pivdenno-ukrains'kyj pravnychyj chasopys*, vol. 1—2, pp. 20—26.
 3. Motrych, D. and Brailko, L., (2023), "Information security in martial law", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, vol. 77, pp. 121—127.
- Стаття надійшла до редакції 30.01.2025 р.*